

Gebelik, Doğum ve Lohusalık Döneminde Geleneksel Uygulamalar: Nitel Bir Araştırma

Arş. Gör. Pelin BAŞKURT*

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

pelin.baskurt@cbu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5904-8418

Doç. Dr. Nursen BOLSOY

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

nursenbolsoy@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7035-6342

Merve TÜREMEN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Mrvtrmn42.5@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-0349-722X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; gebelik, doğum ve lohusalık döneminde yapılan geleneksel uygulamaları belirlemektir. Araştırma, nitel ve tanımlayıcı olup fenomenolojik yaklaşım kullanıldı. Ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen 15 kadın araştırma örneklemini oluşturdu. Veri toplama aracı olarak “Birey Tanılama Formu” ve “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanıldı. Araştırma verileri, 1-30 Ekim 2022 tarihleri arasında Zoom uygulaması ile çevrim içi görüşmeler yapılarak toplandı. Araştırma verilerinin içerik analizi Maxqda nitel veri analiz programı kullanılarak yapıldı. Araştırma verileri çözümlendiğinde, geleneksel yöntemlere karşı tutum ve uygulanan yöntemler olmak üzere iki ana tema ile belirlendi. Kadınlar perinatal dönemde kültürlerinin etkisinde kalarak geleneksel yöntemler kullanmaktadırlar. Bu yöntemleri anne ve yeni doğanın sağlığını, doğum eylemini ve yeni doğanın gelişimini olumlu olarak etkileyeceğine inancı ile uyguladıkları sonucuna ulaşıldı. Bakım veren ebelerin bu uygulamaların farkında olması anne ve yenidoğan sağlığı için önemlidir. Ebeler, anne ve yenidoğan sağlığına yararlı olan uygulamaları

Sorumlu yazar

Makale geliş tarihi: 25/09/2024 - Makale kabul tarihi: 23/10/2024

DOI:10.17932/IAU.ASD.2015.007/asd_v010i3002

desteklemeli ve risk teşkil edebilecek uygulamaları kadınla iş birliği halinde engellenmelidir.

Anahtar Kelimeler: *gebelik, doğum, lohusalık, geleneksel uygulama, ebelik.*

Traditional Practices During Pregnancy, Birth and Postpartum Period: A Qualitative Research

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the traditional practices performed during pregnancy, birth and puerperal. The research was qualitative and descriptive and a phenomenological approach was used. The study sample consisted of 15 women selected using the criterion sampling method. “Individual Identification Form” and “Semi-Structured Interview Form” were used as data collection tools. The research data were collected between October 1-30, 2022 by conducting online interviews with the Zoom application. Content analysis of the research data was conducted using Maxqda qualitative data analysis program. When the research data was analyzed, two theme labels were identified; attitude towards traditional methods and applied methods. Women use traditional methods in the perinatal period under the influence of their culture. It was concluded that they apply these methods with the belief that they will positively affect the health of the mother and newborn, labor and development of the newborn. It is important for maternal and newborn health that midwives are aware of these practices. Midwives should support practices that are beneficial for maternal and newborn health and prevent practices that may pose a risk in cooperation with the woman.

Keywords: *pregnancy, childbirth, puerperal, traditional practice, midwifery*

GİRİŞ

Kültür bir toplumun düşünce biçimi ile oluşan gelenek ve göreneklerinin bütünüdür (Karataş ve Bilgen 2015; URL-1). Kültür, belli bir bölgede yaşayan insanların inanç, tutum, davranış, örf ve adetlerin nesilden nesile aktararak paylaştığı değerlerdir. Her insanın doğuştan var olduğu bir kültür vardır (Bolsoy ve Sevil, 2006). Gelenekler ise nesiller boyu aktarılan kültür değerlerini içine alan bir kavramdır (Çevik ve Alan, 2020). Gelenekler kültürlerin temel taşını oluşturmaktadır. Bireylerin hastalıkları algılama, tedavi yöntemleri ve yeniliğe yatkınlıkları kültürlerinin etkisinde kalmaktadır (Bolsoy ve Sevil, 2006). Kültür ve geleneklerinin etkisi ile çeşitli uygulamalar yapılmakta ve bu uygulamalar bölgesel olarak çeşitlilik göstermektedir. Bebeğin cinsiyetini belirleme, doğumun başlaması ve ilerlemesini sağlamaya ve doğum sonu iyileşmeye yönelik uygulamaların yapıldığı görülmektedir (Yalçın 2012).

Toplumda yenilikçi teknolojiler gelişme gösterse de bu yeniliklere ulaşım ve bu hizmetlerden yararlanamayan bireyler çözümü atalarından gelen gelenek ve görenekleri uygulamakta bulmaktadırlar. Bazen de güncel olan sağlık hizmetlerine ulaşılsa da kültürel bağlılık nedeniyle sağlık alanında geleneksel uygulamaların halen kullanıldığı görülmektedir. Bu uygulamalar tedavi amaçlı yapılsalar da bazılarının anne ve bebek için tehlikeli bazılarının herhangi bir etkisinin olmadığı yapılan çalışmada görülmektedir (Çevik ve Alan 2020). Halk arasında sıklıkla duyduğumuz bebeğin cinsiyetini tahmin etmekte yapılan bazı deneylerde erkek çocuğunun olmasını isteyen gebelerin, gebelikte bol tatlı tüketmesi, kız olması için ayva, çilek tüketilmesinin etkili olacağına inanılmaktadır (Dinç ve Ocaktan 2020; Sancak ve Alver 2011). Doğum ağrısının bebeğin cinsiyetine göre değiştiği inancı gibi geleneksel inanışlarda bulunmaktadır; Karadeniz bölgesinde erkek olacaksa bel ağrısı olacağı, kız bebek ise ağrı sırasında bacaklarının tarakla taranıyor hissi olması ya da kız bebek doğuracak gebenin ağrısının daha şiddetli erkek bebek doğuracak gebenin ağrısının daha hafif olduğuna inanılır (Sancak ve Alver 2011). Gebe kadının doğumu başladığında örgülü olan saçlarını çözdüklerinde ve bağlı olan kapı kilit gibi şeylerin açılması ile doğumun kolaylaşacağına inanılır (URL-2). Gebe kadın doğum yaptığında bebeği cadılardan korumak için bebeğin alınına odun isisi sürüldüğü, plasentanın iki dakika içinde çıkarılmaması halinde kadının yüreğine kaçacağı ve bebeğin ölümüne sebep olacağına inanıldığı görülmektedir. Çocuğun canı kaçmasın diye plasentadaki kanın bebeğe doğru sıyırılması gerektiği,

bebek yeni doğduğunda hareket etmiyorsa plasentanın ateşe atılması gibi inanışlar görülmektedir. Bir kadının erkek bebek doğuramaması durumunda plasentanın ters çevrilerek gömüldüğünde bir sonra ki bebeğin erkek olacağına olan inanç halen devam etmektedir (URL-2).

Dünya’da da kültürler çerçevesinde nesillerce aktarılan uygulamaların olduğu görülmektedir. Hintli kadınların doğumda yaşadıklarını unutmaları için 30 gün evde kalmalarının sağlıklı olacağına inandıkları görülmektedir. Ayrıca, doğumda kadınların kilolarını azaltmak, kanamayı önlemek ve kanamayı durdurmak için doğum öncesinde altında ateş yanan bir yatakta belli bir süre yattıkları görülmüştür (Naser ve ark. 2012). Gana’da doğum öncesinde gebe kadına kutsal kumdan lavman yaptıkları da araştırmalarla belirlenmiştir (Ahmed ve ark. 2020).

Tüm Dünyada ve Türkiye’de kadınların gebeliklerinde, doğum ve lohusalıklarında ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli yöntemler kullandıkları görülmektedir. Ebelerin bu yöntemleri ve kültürü bilmesi, bu bilgi dahilinde kültüre uygun bakım vermesi bakım kalitesini artıracaktır. Yapılan bir çalışmada kadınların kültürel olarak kendilerini güvende hissetmedikleri bir hastanede doğum yapmak istemedikleri vurgulanmıştır (Brown ve ark., 2016; Corcoran ve ark. 2017). Bu nedenle bölgesel olarak kültürlerin araştırılmasına gereksinim vardır. Ebeler, kadınlara kültürel açıdan uygun bakım sunmalı gebelerin kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlamalıdır. Bu araştırma, gebelik, doğum ve lohusalık döneminde yapılan geleneksel uygulamaları belirlemek ve risk teşkil edebilecek uygulamaların engellenmesini sağlamak için yapıldı.

YÖNTEM

Tasarım

Araştırma, bir olguyu ya da insan deneyimini doğal bir bağlamda yorumlamayı amaçlayan nitel bir yaklaşım olan fenomenolojik desene yürütüldü. Nitel araştırma tasarımının en önemli katkısı, araştırma konusuna ilgili bireylerin bakış açısıyla bakılması ve bu bakış açısına işaret eden toplumsal yapı ve süreçleri ortaya çıkarmasıdır. Nitel araştırmanın kullandığı yaklaşımlardan fenomenolojik örüntü, kişinin öznel deneyimlerine odaklanır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilde bir Aile

Sağlığı Merkezinden hizmet alan kadınlarla 1-30 Ekim 2022 tarihleri arasında yürütüldü.

Aile Sağlığı Merkezinden hizmet alan 15 kadın, amaçlı örnekleme yönteminin bir çeşidi olan ölçüt örnekleme ile belirlendi. Örneklem seçimi sırasında büyük miktarda ve türde veri elde etmek için eğitim, iş, yaş vb. farklı özelliklere sahip katılımcılar dahil edilerek çeşitlilik sağlandı. Ölçüt örneklemede şu ölçütler belirlendi: gebe, doğum sonu dönemde ve doğum yapalı en fazla iki ay olan, araştırmaya katılmaya gönüllü ve Türkçe konuşmak. Veri doygunluğu sağlandığında araştırma sonlandırıldı (Yıldırım ve Şimşek 2016).

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak “Birey Tanılama Formu” ve “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanıldı. Birey tanılama formu, kadınların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 17 soru içermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise geleneksel yöntemleri belirlemek amacıyla 3 soru ve 9 alt soru içermektedir. Ulusal ve uluslararası alanyazın taranıp konuyla ilgili nitel ve nicel çalışmalar incelenerek görüşme soruları hazırlandı (Lally ve ark. 2014; Otoo ve ark. 2015, Çevik ve Alan 2020). Veri toplamadan önce formun geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak için üç kadınla pilot çalışma yapıldı. Bu görüşmelerin sonunda sorularla ilgili bazı değişiklikler yapıldı.

Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada, veri toplama süreci araştırmacılardan biri olan ve katılımcı kadınları Aile Sağlığı Merkezinde sürekli bakım veren bir ebe tarafından katılımcı kadınların bilgilendirilmesi ve randevu alması ile başladı. Katılımcı kadınlar ile görüşmede, kendileri için en uygun olan zaman belirlenerek rahatça ifade edebileceği bir ortamda çevrim içi görüşmeyi gerçekleştirilebileceği hakkında bilgi verildi. Görüşmeye başlamadan önce, katılımcı annelere; isim-soy isim bilgilerinin gizli kalacağı, görüşmeyi sonlandırmak istediğinde buna saygı duyulacağı, yazılı/sözlü onam formu hakkında bilgilendirildi. Derinlemesine bireysel görüşmelerden önce birey tanılama formu dolduruldu. Daha sonra belirlenen randevu gününde görüşmede deneyimli olan başka bir ebe araştırmacı tarafından çevrim içi Zoom uygulaması kullanılarak, yarı yapılandırılmış görüşme formu rehberliğinde kadınlar ile görüşme yapıldı. Katılımcıların duygu ve deneyimlerini samimi ve rahat bir şekilde paylaşabilmeleri sağlandı.

Katılımcılar hakkında daha fazla bilgi, alternatif sorular ve sondaj sorular yöneltilecek gebelik, doğum ve lohusalık döneminde yapılan geleneksel uygulamaları ile ilgili duygu ve düşünceleri sorgulandı. Derinlemesine görüşmeler, konuyu ayrıntılı sorgulamak ve etkin bir iletişim sağlamak açısından araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşme ortalama 13 dakika sürdü (max: 35 dk, min: 5 dk).

Verilerin Değerlendirilmesi

Görüşmeler tamamlandıktan sonra araştırmacılar 24 saat içinde ses kayıtlarını dinledi ve ham veriler Microsoft Word belgesinde çözümlemeye hazır hale getirildi. Hazırlanmış olan word belgesi katılımcıya iletilerek okuması istendi. Katılımcının onayı alındıktan sonra analiz aşamasına geçildi. Bu işlemler tüm katılımcılar için ayrı ayrı uygulandı. Görüşme verileri, içerik analizi kullanılarak değerlendirildi. Maxqda programı kullanılarak yapılan içerik analizi ile oluşturulan tema ve alt kodların değerlendirilmesi araştırmanın sonucunu oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016).

Çalışma ekibi iki ebe ve bir kadın hastalıkları ve doğum hemşiresinden oluşmaktadır. Geçerlilik, iki araştırmacının (ebe) veri toplamasını ve tüm yazarların veri analizleri üzerinde çalışmasını sağlayarak ele alındı (Leung, 2015). İki kodlayıcı yanıtları ayrı ayrı kodladı ve kodlama tutarlılığına göre tek bir kod listesi oluşturuldu. Oluşturulan bu kodlar, katılımcıların yazdıkları kelime ve deyimler ile birlikte içerik analiz edilerek kategorize edilerek iki tema oluşturuldu. Araştırmacılarından ikisi (P.B. ve N.B) nitel veri analizi deneyimine sahiptir. Yazarlar, görüşmelerde ve veri analizinde dürüstlük, doğruluk ve kendine güveni vurgulamıştır. Çalışma raporunda COREQ kontrol listesi kullanıldı (Tong ve ark., 2007).

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın etik onayı Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Etik Kurul'undan (Tarih: 03.08.2022 No: 20.478.486/435) alınmıştır. Katılımcı kadınların araştırmaya katılmaya gönüllü olduğuna dair sözlü onamları alınmıştır.

Araştırmanın yapıldığı kurumun bağlı olduğu il sağlık müdürlüğünden izin alındı (evrak tarih ve sayısı: 20/05/2022- 929). Ayrıca katılımcılardan onam alınmış ve görüşmelerin ses kaydı için izin vermiştir. Katılımcılar bu kayıtların araştırmacılar dışında kimseyle paylaşılmayacağı ve herhangi bir

zamanda herhangi bir sebep göstermeksizin araştırmadan çekilebilecekleri konusunda bilgilendirildi. Çalışmaya sadece gönüllüler dahil edildi. Çalışma sırasında görüş bildiren kadınların gerçek isimleri ve bu kadınların belirlenmesine yol açabilecek ek bilgiler mahremiyetin korunması etik ilkeleri çerçevesinde gizli tutuldu. Her katılımcıya verilerini kaydetmesi ve sunması için benzersiz bir kod (K) verildi; örneğin, K8 Kadın 8'e atıfta bulunur.

BULGULAR

Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 15 kadının yaş ortalaması 28 (min: 21, max: 42) olup bir kadın lisans mezunu, biri önlisans, onu lise ve üçü ortaokul mezunudur. Üç kadın gelir getiren bir işte çalıştığını ve on dört kadın çekirdek ailede yaşadıklarını ifade etmektedir. Kadınların ortalama evlilik yaşları 20 (17 arasında 25), ilk gebelik yaşları 21 (17 arasında 27)'dir. Kadınların gebelik sayıları 1 ile 7 arasında değişkenlik göstermektedir.

Araştırma verilerinin analizi sonucunda iki tema ve beş alt tema ile belirlenmiştir.

Geleneksel Yöntemlere Karşı Tutum

Araştırmaya katılan kadınlar uyguladıkları ya da duydukları yöntemleri yapma amaçları ve yöntemlere olan inançları ile iki alt tema ile sıralanmışlardır.

Geleneksel uygulamaların etkinliğine olan inanış

Araştırmaya katılan altı kadın, geleneksel uygulamaların yapılış dönemleri fark etmeksizin etkili olduğuna inanmaktadırlar.

Araştırmaya katılan kadınlardan 11'i geleneksel uygulamaların etkili olduğuna inanmaktadır. Kadınlar inandıklarını şu şekilde ifade etmektedir;

“Doğumdan sonra bize haber geldi. Doğum bitti dedi annem mesaj attı. Ot açıldı işe yaradı dedi. Yaramış galiba çünkü açılmış.” (K7)

“Oğlumda cinsiyetini bilmişlerdi, oğlum olacağını bilmişlerdi.” (K8)

Araştırmaya katılan iki kadın geleneksel uygulamaların etkili olmadığına inanmaktadır. Kadınlar inanmadıklarını şu şekilde ifade etmektedir;

“Söylenenleri yaptık ama pek işe yaradığı söylenemez.” (K9)

Geleneksel yöntemlerin yapılış amacı

Kadınların, geleneksel yöntemleri yapma amaçları dört alt tema ile tanımlanmıştır. Kadınlar, eskiden beri yapıldığını, korkudan yaptıklarını,

merak ettikleri için uyguladıklarını veya uygulama yapmadığını ifade etmişlerdir.

Kadınlar uygulama yaparken eskiden beri yapıldığı için kendilerinin de uygulama yaptıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Taşla kırkını çıkarmayı eskilerden beri yapıyorlar. Biz yapmasak ne olurdu bilmiyorum ama biz yaptık.” (K4)

“Herkes yapmış ben de yapayım dedim.” (K9)

Kadınlar uygulama yapmanın ve nasıl bir sonuç alacağını merakı ile uygulama yaptıklarını şu şekilde ifade etmektedirler;

“Meraktan yapıyorlardı. Eskilerde ultrason olmadığı için kadınlar kendi aralarında bir yöntem üretmiştir. (K2)

Uygulanan Yöntemler

Kadınların uyguladığı geleneksel yöntemler yapıldığı zamana göre sınıflandırılarak, gebelik dönemine, doğum sürecine ve lohusalık dönemine ait olmak üzere üç alt kod ile sıralanmıştır.

Gebelik döneminde uygulanan geleneksel yöntemler

Gebelik döneminde yapılan geleneksel yöntemlerin 28’i bebeğin güzel olmasına, 23’ü ise bebeğin sağlıklı olmasına, 18’i bebeğin cinsiyetini belirlemeye yönelik yapılmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınlar bebeğinin güzel olması için yaptıkları uygulamaları şu şekilde ifade etmektedirler:

“Ay’a bakınca gamze olur derler. Denedim oldu.” (K15)

“Beyaz gül kokladım.”

“Gebelikte bebeğin kirpiği uzun olsun diye balık kuyruğu yedirirler. Arkadaşım yemişti. Oğlunun kirpikleri çok uzun oldu.” (K14)

“Güzel olması için veya gamzeli olması için ayva yedim.” (K12)

Araştırmaya katılan kadınlar bebeklerinin cinsiyetlerini öğrenebilmek amacı ile yaptıkları uygulamaları şu şekilde ifade etmektedirler:

“Makası koltuğun altına koyuyorsun hangisine oturursan ona göre, makasta kız oluyor.” (K5)

“Bir başka yöntemde, yüzükle bakılıyormuş cinsiyete. Yüzüğü tutuyorsunuz daire şeklinde hareket ederse yüzük bebek kız diyorlar dik gidip geliyorsa erkek deniyor.” (K2)

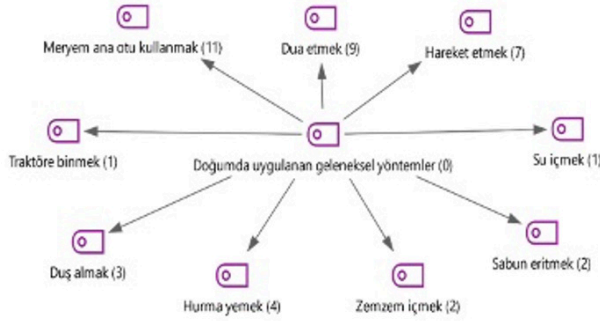
“Kelleyi ütüp temizledikten sonra ortadan ikiye ayırınca çene kemiği temiz çıkarsa erkek çıkmazsa kız derler.” (K8)

“Senin gözlerin ağardı, dediler oğlum da. Yani bakışından cinsiyetini biliyorlar.” (K8)

Doğumda uygulanan geleneksel yöntemler

Araştırmaya katılan kadınlar çoğunluğu doğum sürecini Meryem ana otunu kullanarak ve dua ederek geçirdiklerini ve bu sayede doğumlarının hızlı ilerlediğini ifade etmektedirler (Şekil 1.).

Şekil 1. Doğumda Uygulanan Geleneksel Yöntemler

Kadınlar doğum sürecinde farklı yöntemler kullandıklarını da şu şekilde ifade etmektedirler:

“Doğumum kolay olsun diye okunmuş suya Meryem ana eli otu attık.” (K5)

“Kolay doğum yapan birinin kolundan su içiyorlar.” (K2)

“Yengem var hemşire kendisi hemşire olduğu halde, komşusunun bir tanesi demiş ki normal kalıpta sabun var ya al gel demiş. Ben sana eteğimden bir kalıp sabun vereyim götür demiş doğumun kolay olsun. Gerçekten doğumum kolay oldu der.” (K8)

Lohusalıkta uygulanan geleneksel yöntemler

Araştırmaya katılan kadınların lohusalık döneminde yaptıkları ya da duydukları geleneksel yöntemler bebeğe yönelik ve anneye yönelik olmak üzere iki alt kod ile sınıflandırılmıştır.

Kadınlar lohusalık döneminde pek çok uygulama yapmışlardır. Kadınlar kendilerine yönelik uygulamalardan yaptıklarını şu şekilde ifade etmektedirler:

“Üç ay sıkıntı çektim. Memelerime yara geldi. Her şeyi denedik. Krem sürdüm, lahana sar dedi kadın doğumcu, memelerime lahana sardım. Biri iyileşiyor birine geçiyor, biri iyileşiyor birine geçiyor. Hiçbir şeyin faydası olmadı en sonunda, yedi tane oğlan çocuğunun idrar topla dediler. Onunla bir banyo yap dedi bana. Nazar. Kendi annem bile dedi ki bana, memenin başı iyi, büyük dedi. Görümcemde çocukların ağzına geliveriyor diye söyledi. Yani resmen nazar oldu. İdrarı topladım. Zaten elimde var iki oğlan. Oğlan çocuklarının ki daha etkili. Bir de kendi oğlum var komşularım vardı. Kendi idrarımı, kayınvalideminkini de karıştırdım. Göğüslerim önce yıkadım sonra banyo yaptım. Yemin ederim ki yarayı bir daha da görmedim. Allah'a şükür yani nazarsa geçer dediler, geçti. Komşunun bulaşık süngerini çal gel dediler. Haberi olmayacakmış, arayacakmış biraz onu. Onu göğsümde iki gün beklet dediler. Bende yani iki saat beklettim. Bilmem onun da faydası oldu mu? Ama ben yani idrarın etkili olduğunu duymuştum. Ben en son onu yapmıştım. Onu faydalı buldum.” (K8)

“İlk çocuk doğduğunda eskiden su içirmezlermiş. Annem içmemiş” (K8)

“Çiğ sebze, meyve yedirmediler ölürsün diye.” (K8)

“Göğsümün bir tarafı şişmişti. Bir şeyi canım çektiği yiyemediğim bir şey olduğunu söylediler. Şişlik inmedi ağrısı oldu. Haberim olmadığında sırtıma görümcem sertçe vurdu beni korkuttu sonra bana ekmekle soğan yedirdiler şişlik birkaç gün sonra indi.” (K7)

Kadınlar bebekleri için yaptıkları uygulamaları şu şekilde ifade etmektedirler:

“Gebeliğin ilk başlarında komşum adet dönemindeymiş dedi ki ben bakmayayım bebeğe çocuğun yüzünde minik minik şeyler çıkabilir.” (K1)

“Kar yağdığında karlı pekmez yapıyoruz. Karlı hoşaf diyorlar. Bunları yediğin zaman bacakları çarpık olur. Ben yemedim.” (K3)

“Akraban olmayan bir tane kadının yüzüğünü taktılar çocuğa sarılığı geçsin.” (K7)

“Beşik batırması var. Bebek doğumdan sonra eve geldiğinde tahta beşiğe yatağı yapılır. Bebek yatırılır. Beşiğe özel bir örtü var o dolanır. Bebek bekleme deriz.” (K2)

“Bir de nazar değmesin diye alnına gözüne kulağının arkasına kara sürülür.” (K7)

“İlk tırnağını kestiğimizde babasının cebine koyuyoruz. İleride babasının cebine eli eli uzanmasını diye.” (K4)

“Bebeğin kırkını çıkarmak için temiz bir yerden ilk yirmi gününde 20 taş, ikinci yirmi gününde 20 taş topladık. Hocaya okuttuk. Bu okuttuğumuz suya taşları attık. Bu suyla önce bebeği yıkadık sonra ben kendim de yıkandım.” (K6)

TARTIŞMA

Araştırmada, kadınların gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde uyguladıkları geleneksel yöntemler tema ve alt kodlar olarak sınıflandırılarak incelenmiştir.

Araştırma verilerinde kadınların gebelik döneminde bebeklerinin cinsiyetini belirlemek ve doğacak bebeklerinin sağlıklı ve güzel olması için pek çok yöntem kullandığı bulunmuştur. Kadınların kültürleri arasında farklılıklar olmasına rağmen sosyal çevrelerinden edindikleri bilgiler ile geleneksel yöntemler kullandıkları görülmüştür. Kadınlar gebeliğin her döneminde çeşitli nedenlerle yöntem kullandıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmamıza katılan bazı kadınlar, gebelik dönemlerinde ekşi yedikleri, koltuğun altına saklanan bıçak veya makastan makasın üzerine oturdukları için kızlarının olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise kelleyi iyi temizledikleri için erkek çocuklarının olacağını belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalarda gebelerin bebeklerinin cinsiyetlerini belirlemek için gebenin güzelleştiğinin düşünülmesi ve ekşi yeme ihtiyacı olması durumunda bebeğinin kız olacağı, kalçasının genişlemesi ve tatlı yemesi durumunda erkek olacağı inancı (Özsoy ve Katabi, 2008, Timur Taşhan ve Boybay Koyuncu, 2018), tavuğun boynunun kesilip tavana atılması ve orada yapışırsa erkek olacağına olan düşüncenin (Deniz ve Kocakaya, 2023) araştırma bulgularımız ile benzerlik göstermektedir.

Gebelik döneminde kadınların bebeklerinin güzel ve sağlıklı olması amacıyla bazı uygulamalar yaptığı görülmüştür. Araştırmamıza katılan kadınlar bebeklerinin kirpiklerinin güzel olması için balık kılçığı yediklerini, gamzelerinin olması için ayva yediklerini, sağlıklı olmaları için leke bırakan yiyeceklerden kaçındıklarını ve beyaz gül kokladıklarını belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalarda gebelerin bebeklerinin sağlığını korumak amacı ile muz ve bal yemenin fetüsün bedeninde yara izlerine sebep olacağı, tereyağ ve et yemenin fetüsün gelişmesini olumsuz etkileyeceği (Aynalem ve ark., 2023), tavuk ve yumurta yemenin bebeğinin kel olmasına neden olacağı

(Felisian ve ark. 2023) inancı ile yemekten kaçınıldığı görülmüştür. Araştırma verileri çalışma bulgularımız ile farklılık göstermesine rağmen kadınların bebeklerinin sağlığı ve güzelliği için endişelendikleri bu amaç ile arayış içinde oldukları görülmektedir. Kadınların yapmış oldukları bu uygulamalar annenin ve bebeğinin beslenmesini olumsuz etkilediği bilimsel olarak bilinmektedir. Bu sebeple annenin ve bebeğin sağlığını korumak amacı ile annenin gebelik döneminde alması gereken temel gıdalar ve bu gıdaların yenidoğanın gelişimini etkileyeceği konusunda bilgilendirme sağlanması önemli olmaktadır.

Araştırmamıza katılan kadınların doğum ağrısını azaltmak ve doğum süresini kısaltmak amacı meryem ana otu kullanmak, duş almak ve hurma yemek gibi yöntemler kullandıkları görülmüştür. Yapılan çalışmalar, kadınların şifalı otları tercih ettikleri bu sayede doğumlarının kolay olacağına inandıkları literatürde yer almaktadır (Ahmed ve ark 2020, Otoo ve ark 2015). Ayrıca ılık su ile yapılan oturma banyolarının kullanıldığı ve etkili olduğu görülmüştür (Makvandi ve ark. 2018, Pietrzak ve ark. 2022). Çalışmamıza katılan katılımcıların şifalı otlar kullandığı, dua ettikleri ve ılık su ile duş aldıkları yapılan çalışmalarla uyumlu olduğu görülmektedir. Hidroterapinin kaslar üzerine olan olumlu etkilerinin bilinmesi doğum eyleminde kadınların için kullanılabilir bir yöntem niteliğindedir. Geçmişte ve günümüzde etkinliği hala sürmekte olan fitoterapi ve hidroterapi gibi tamamlayıcı tedavi tekniklerinin bilimsel olarak etkilerini açıklayarak bilinirliğini arttırmak önemli olmaktadır.

Bunun yanı sıra doğumun zor gerçekleştiği durumlarda, gebenin başka biri tarafından sırtına alınarak silkelenmesinin doğumu kolaylaştıracağı, doğum sırasında muslukların açık bırakılması (Alptekin ve Öz, 2024), gebenin kocasının ayakkabısının bağının çözülmesi, sandık ve kapalı dolap kapılarının açılması, kümes hayvanlarının serbest bırakılması (Deniz ve Kocakaya, 2023) araştırma verilerimiz ile farklılık göstermektedir.

Araştırmada, doğum sonrası dönemde hem anneye hem yeni doğana yönelik yapılan uygulamaların geleneklerin devamlılığını sağlamak ve zararı olmadığına olan inanın neticesinde yapılmaya devam ettiği bulunmuştur.

Araştırmaya katılan kadınlar doğum sonu dönemde bebeklerini nazardan korumak amacı ile alınlarına ve kulak arkalarına siyah sürdükleri, anneyi ve bebeği evde yalnız bırakmadıkları, 40'ı çıkınca banyo yaptırdıklarını,

bebeklerini tuzladıkları ve bebeğin yüzüne sarı örtü örttükleri bulunmuştur. Yapılan birçok çalışmada anne ve bebeğin sağlıklı olması amacıyla nazardan korumak için bebeklerini göstermedikleri, anne ve yenidoğanı evden çıkarmadıkları, dua okudukları, kırkını çıkarma zamanları kültürler arasında sıklıkla görülen yaygın uygulamalardandır (Özen Çınar ve ark 2015, Karataş ve Bilgen Sivri 2015, Timur Taşhan ve Boybay Koyuncu 2018, Deniz ve Kocakaya, 2023, Alptekin ve Öz, 2024). Araştırma verilerimizin yapılan çalışmalarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Alptekin ve Öz (2024) yapmış oldukları çalışmada bebeklerin ilk tırnaklarının kesildiğinde elinin para dolu cüzdana koyulması, bebeğin ilk kez emzirileceği sırada çocuğun gül gibi kokulu olması için, Kur'an sayfalarının tozunun gül suyuna üflenerek bebeğe damlatılması gibi uygulamalar çalışmamız ile farklılık göstermektedir. Ayrıca annelerin bebeklerini nazardan korumak amacı ile ziyarete gelen misafirlere göstermemeleri, solunum yolu ile bulaşan enfeksiyonlardan korumak adına bilimsel olarak desteklenmesi gereken bir uygulama olmaktadır. Bunun yanı sıra bebek ilk doğduğunda hurma yedirilmesi, naylon ile sarılması ve tuzlanması gibi yenidoğan sağlığı için riskli olan uygulamaların nedenleri ile birlikte anneye ve aileye açıklanması gerekmektedir. Riskli uygulamaların kullanılmaması bunların yerine yenidoğan sağlığını destekleyici uygulamaların öğretilmesi ve yaygınlaştırılmasında ebeler ve tüm sağlık personeli kilit rol oynamaktadır. Doğum sonu dönem kadınların enfeksiyon ve kanama gibi risklere açık olduğu bir süreçtir. Bu anlamda da gelenekler ve kültürleri doğrultusunda lohusalık dönemine yönelik uygulamaların yaygın olduğu görülmektedir. Çalışmamızda kadınların lohusalık döneminde şerbet, ıhlamur ve yeşil çay gibi sıvı takviyesi aldıkları bulunmuştur. Yeh ve ark. (2016) yapmış oldukları çalışmada lohusaların beslenmelerine dikkat ettiklerini ve özel diyet uyguladıklarını, Deniz ve Kocakaya (2023) çalışmasında lohusanın ağrısının azalmak amacı ile pancar ve kılış otunun yedirildiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra çalışma verilerimiz anneye üç gün su içirmemek, çiğ sebze ve meyve yedirmemek gibi yanlış beslenme davranışları anne ve yenidoğan sağlığı açısından risk taşımaktadır. Doğum sonu artan sıvı ihtiyacı ve emzirme süreci ile lohusanın bol sıvı özellikle su alımını arttırması bilimsel olarak da bilinmektedir. Yapılan uygulamada su alımının üç gün olmaması annenin fizyolojisini ve elektrolit kayıpları ile de psikolojisini etkileyebilmektedir. Bu uygulamaların anne ve yenidoğan sağlığını nasıl etkilediği ile ilgili bilgilendirme sağlanması önemli olmaktadır.

Felisian ve ark. (2023), yapmış oldukları çalışmada, doğum sonu kanamayı durdurmak amacı ile soğuk suya peygamber çiçeği koydukları ve bunu kaynatarak anneye içirdikleri, doğum sonu yara iyileşmesini sağlamak için yarayı idrar ile yıkadıkları gibi uygulamaların kullanıldığı belirtilmiştir. Yapılan diğer uygulamalardan annenin dikiş yerine yağda pişen yumurta konması, memelerini idrarla yıkaması gibi enfeksiyon ihtimalini arttıracak uygulamaların gerekçeleri ile birlikte anneye ve aileye anlatılması anne ve yenidoğan sağlığı açısından önemli olmaktadır. Ayrıca kadınların doğum sonu karınlarını sarma uygulaması, doğum sonu uterusun eski haline dönem sürecini geciktirmekte ve postpartum kanama ihtimalini arttırmaktadır. Bunlar gibi uygulamaların sağlık açısından riskler barındırdığı ve uygulanmaması noktasında ebeler öncü olmalı ve etkili danışmanlık sağlamalıdır.

Ebeler gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemlerde bakım sundukları kadınlara bireysel ve bütüncül bakım sunmalıdır. Kadınların gelenek, örf ve adetlerini bilmek kadının ihtiyaçlarının daha kolay belirlemesine ve kültüre dayalı kaliteli bir ebelik bakımı vermeyi sağlayacaktır. Bu da kadın ve yenidoğan sağlığını artırmanın yanında ebelik bakımından memnuniyeti ve mesleğe verilen değeri artırabilir.

SONUÇ

Kadınların gelenekleri doğrultusunda gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde çeşitli uygulamalar yaptıkları bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre geleneksel yöntemleri kullanan kadınların, uyguladıkları yöntemleri anne ve yeni doğan sağlığı açısından araştırmadığı ve kültürün etkisinde kalarak uygulamalara devam ettikleri görülmüştür. Ebelerin bakım verdikleri kadınların kültürlerini bilmeleri kadın ve yenidoğan sağlığı açısından önem arz etmektedir. Kültürel uygulamaların bilim süzgecinden geçirilerek kültüre dayalı bir ebelik bakımı sunulması ebelik bakımının kalitesini ve ebelik mesleğinin gücünü artırabileceği düşünülmektedir.

Etik kurul onayı: Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Etik Kurul'undan (Tarih: 03.08.2022 No: 20.478.486/435) alınmıştır. Katılımcı kadınların araştırmaya katılmaya gönüllü olduğuna dair sözlü onamları alınmıştır.

YAZAR KATKISI

Pelin BAŞKURT: Makalenin yazımı, tasarımı, fikir/kavram, veri toplama, analiz ve yorum, kaynak taraması, eleştirisel inceleme.

Nursen BOLSOY: Makalenin fikir/kavram, denetleme, danışmanlık, yorum.

Merve TÜREMEN: Makalenin fikir/kavram, veri toplama, kaynak taraması.

KAYNAKLAR

Ahmed, J., Greenow-Rayness, C., Alam A. (2020), Traditional Practices During Pregnancy and Birth, and Perceptions of Perinatal Losses in Women of Rural Pakistan. *Midwifery*. 91.

Alptekin, M., Öz, Z.D. (2024), Kilis Halk Kültüründe Doğum Âdetleri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 23(1):91-114.

Aynalem, B.Y., Melesse, M.F., Bitewa, Y.B. (2023), Cultural Beliefs and Traditional Practices During Pregnancy, Child Birth, and the Postpartum Period in East Gojjam Zone, Northwest Ethiopia: A Qualitative Study. *Womens Health Reports*. 2023; 4(1): 415–422. doi: 10.1089/whr.2023.0024.

Bolsoy, N, Sevil, Ü. (2006), Sağlık-Hastalık ve Kültür etkileşimi. *Ankara Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*. 9(3).

Brown, A.E., Middleton, P.F., Fereday, J.A., Pincombe, J.I. (2016), Cultural Safety and Midwifery Care for Aboriginal Women – A Phenomenological Study. *Women and Birth*. 29:196-202. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wombi.2015.10.013>.

Corcoran, P.M., Catling, C., Homer, C.S.E. (2017), Models of Midwifery Care for Indigenous Women and Babies: A Meta-Synthesis. *Women and Birth*. 30

Çetinkaya, A., Özsoy, SA. (2021), *Nitel Araştırma Hemşirelik Alanından Örnekler*. Çukurova Nobel Tıp Kitapevi, Antalya.

Çevik, A., Alan, S. (2020), Doğum Sonu Dönemde Yapılan Geleneksel Uygulamalar Lokman Hekim Dergisi. 10 (1): 14-22.

Deniz, T., Kocakaya, E. (2023), Kültürel Miras Kapsamında Safranbolu’da Geleneksel Doğum Adetleri. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*. 6(1): 18-34.

- Dinç, A., Ocaktan, E. (2020), Gebelik Öncesi Döneme İlişkin Türkiye'deki Geleneksel Uygulamalar ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Researcher: Social Science Studies*. 8(2); 138-147 144.
- Felisian, S., Mushy, E.S., Tarima, A.M., Kibusi, S.M. (2023), Sociocultural Practices and Beliefs During Pregnancy, Childbirth, and Postpartum Among Indigenous Pastoralist Women of Reproductive Age in Manyara, Tanzania: A Descriptive Qualitative Study. *BMC Womens Health*. 23:123. doi: 10.1186/s12905-023-02277-4.
- Karataş, N., Bilgen, B. (2015), Toplumun Kültürel Yönü: Doğum Sonu Dönemde Anne ve Bebek Bakımına Yönelik Yapılan Geleneksel Uygulamalar ve Dünyadan Örnekler. *Güncel Pediatri Dergisi*. 13:183-93.
- Lally, J.E., Thomson, R.G., Macphail, S., Exley, C. (2014), Pain Relief in Labour: A Qualitative Study to Determine How to Support Women to Make Decisions About Pain Relief in Labour. *BMC Pregnancy and Childbirth*. 14(6);2-10.
- Leung, L. (2015), Validity, Reliability, and Generalizability in Qualitative Research. *Journal of Family Medicine and Primary Care*. 4;324-327.
- Makvandi, S., Mirzainajmabadi K., Tehranian, N., Habibollah, E., Mirteimoori, M. (2018), The Effect of Normal Physiologic Childbirth on Labor Pain Relief: An Interventional Study in Mother-Friendly Hospitals. *MAEDICA – A Journal of Clinical Medicine*. 13(4): 286-293. <https://doi.org/10.26574/maedica.2018.13.4.286>.
- Naser, E., Mackey, S., Arthut, D., Klainin-Yobas, P., Ches, H., Creedy, D.K. (2012), An Exploratory Study of Traditional Birthing Practices of Chinese, Malay and Indian Women in Singapore *Midwifery*. 2012; 28(6): 865-871.
- Otoo, P., Habib, H., Ankomah, A. (2015), Food Prohibitions and Other Traditional Practices in Pregnancy: A Qualitative Study in Western Region of Ghana. *Advances in Reproductive Sciences*. 3:41-49.
- Özen, Çınar, İ., Korkmaz, Aslan, G., Kartal, A., İnci, F.H., Koştu, N. (2015), Annelerin 0-1 Yaş Bebek Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Yöntemlerin İncelenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 14(5).

- Özsoy, S.A., Katabi V. (2008), Türkiye ve İran'daki Kadınların Hamilelik, Doğum ve Doğum Sonrası Dönemde Uyguladıkları Geleneksel Uygulamaların Karşılaştırılması. *Midwifery*. 24(3);291-300.
- Pietrzak, J., Medrzycka-Dabrowska, W., Tomaszek, L., Grzybowska, M.E. (2022), A Cross-Sectional Survey of Labor Pain Control and Women's Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 19(3): 1741.
- Sancak, Ş., Alver, M. (2011), "Cinsiyet Tahminine Dayalı İnanış ve Uygulamalara Yönelik Bir Değerlendirme Alman Kültürü ve Türk Kültüründe Karadeniz Örneği". *Karadeniz Araştırmaları*. 30:143-155.
- Timur, Taşhan, S., Boybay, Koyuncu, S. (2018), Kadınların Doğuma Yönelik Kullandıkları Geleneksel Yöntemler ve Etkileyen Faktörler. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2018; 9(2):150-155. <https://doi.org/10.31067/0.2018.6>.
- Tong, A., Sainsbury, P., Craig, J. (2007), Consolidated Criteria for Reporting Qualitative Research (COREQ): A 32-Item Checklist for Interviews and Focus Groups. *International Journal for Quality in Health Care*. 19, 349-357.
- Yalçın, H. (2012), Gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamalar. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 55:19-31.
- Yeh, Y.C, John, W.S, Venturato, L. (2016), Inside a Postpartum Nursing Center: Tradition and Change. *Asian Nursing Research*. 10(2):94-99.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Genişletilmiş 10.Baskı. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1 T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Türk Kültür Tarihi. <https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>. (Erişim Tarihi: 05.03.2022)
- URL-2 <https://karadeniz.gov.tr/torenler-8/> (Erişim tarihi: 03.03.2022)